

«БЕКТЕМ»

Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин
проректору PhD., доцент

Камалбек Марымпаков

2024-жылдын 25-апрели

Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин гуманитардык факультети филология бөлүмүнүн Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” деген темадагы 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине жетектөөчү мекеме катары берген

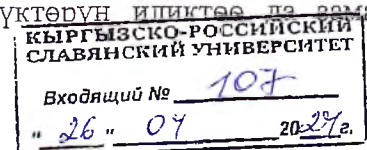
РАСМИЙ ПИКИРИ

Диссертациялык кенешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” аттуу диссертациялык ишинде ушул үч тилдеги колоронимдердин которулушундагы парасинтагматикалык өзгөчөлүктөр кеңири иликтенип, изилденген. Аталган маселе боюнча жүргүзүлгөн иликтөө-талдоолору жана алардын жыйынтыктары 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигинин паспортуна шайкеш келет.

Диссертация темасынын актуалдуулугу.

Түс феномени көп кырдуу, ошондуктан тилде түстөрдү кабыл алуу жана түстөрдү белгилөө процесстери ар дайым чет элдик жана ата мекендик илимпоздорду кызыктырып келген. Түстөрдүн көрүү органы аркылуу адамдын аң-сезимине таасир этиши, ой туюмда өзүнчө элеске ээ болуп, кишинин психикасына таасир тийгизиши, өң-түстөрдүн көркөм тил каражаттары аркылуу берилиши гносеологияда, психоллингвистикада, стилистика теориясында ж. б. илимий тармактарда каралып жүрөт. Ушул өңүттө алганда колоронимдердин универсалдык касиеттерин, этнос аралык, маданий аралык жана жеке тилдик сапаттарын изилдөө да кызыгуу туудурат. Ал эми көркөм чыгармада бул топтогу лексемалардын образ жаратуучулук, пейзаж түзүүчүлүк мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө, алардын бир тилден экинчи тилге которулуу өзгөчөлүктөрүн иликтөө да заманбап

проблемага айланууда. Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги колоронимдердин орус тилинен немис жана кыргыз тилдерине которулушун лингвистикалык жактан изилдөө али белгисиз болгон натыйжаларды жаратуусу мүмкүн. Ушул факторлор изилдөө темасынын актуалдуулугун шарттайт.

Диссертациялык иштен алынган жаңы илимий натыйжалар.

1. Ч. Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги түс аталыштарына сапаттык-сандык мүнөздөмөнүн берилиши;

2. повесттеги орусча колоронимдердин немисчеге жана кыргызчага которулушуна лингвотипологиялык сыпаттоонун аткарылышы;

3. тил аралык эквиваленттүүлүктүн жалпылоочу моделдеринин иштелип чыгышы жана колдонулушу.

Изилдөөдө туюнтулган илимий натыйжалардын негизделиши. *Биринчи бap* «Илимий адабияттарга тарыхый-теориялык илик» – деп аталып анда түс таануунун жаралышы жана анын негизги багыттары, колоронимдердин лингвистикада изилдениши, котормо жана көркөм котормо теориясынын негизги маселелери иликтенген. Баптын аягында кыскача жыйынтык берилген.

Экинчи бap «Өң-түс атоолорун салыштырып изилдөөнүн материалдары, методологиясы жана методдору» – деп аталып, иштин методологиясы, объектиси, предмети, методдору, азыркы тил илиминде иликтенген парасинтагматика маселесинин иштелип чыгышы жана көркөм тексттердеги колоронимдердин которулушун изилдөөнүн негизги ыкмалары, кыскача жыйынтыктар берилген.

Үчүнчү бap «Ч.Айтматовдун «Ак кеме» повестиндеги колоронимдердин окуя баяндоодогу, көркөм образ жаратуудагы кызматын парадигматика- синтагматикалык өңүттө изилдөөнүн негизги натыйжалары жана талкуулоосу» – деп аталып, бул чыгарманын орус, кыргыз жана немис тилдериндеги тексттерине парасинтагматикалык анализ жүргүзүлгөн. Чыгармадагы кездешкен колоронимдердин үч тилдеги котормосу өзүнчө схема, формулалар аркылуу берилип, салыштырылган. Алардын лексикалык грамматикалык жана структуралык ыкмаларын изилдөөнүн жыйынтыктары жана талкуулануусу каралган.

Корутундуда илимий изилдөө ишинен алынган негизги натыйжалар берилген.

Изденүүчү тарабынан алынган натыйжалардын тиешелүү актуалдуу проблеманын теориялык маселенин жана практикалык милдеттердин чечилишине багытталышы.

Иштеги тыянактар, натыйжалар жана корутундулар изилдөөнүн максат-милдеттерин жүзөгө ашыруунун негизинде жетишилген. Иштин теориялык деңгээли талапка ылайык.

Диссертациялык изилдөө жалпы тил илиминин, тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма лингвистиканын жоболорун, аспектилерин пайдалануу менен аткарылган. Иштин мазмунун, материалдарын, алынган натыйжаларды ЖОЖдордун тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиктери боюнча лекциялык курстарды окутууда пайдаланууга болот.

Иштеги негизги жоболордун, натыйжалардын, тыянактардын басмадан чыгуусу. Иштин мазмуну КР УАКтын тизмесиндеги басылмаларда, Кыргыз Республикасынын аймагынан сырткары РИНЦ системасында индекстелүүчү басылмаларда жарык көргөн автордун 12 макаласында жетиштүү көлөмдө чагылдырылган.

Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкеш келиши. Автореферат диссертациялык иштин мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине шайкеш келет. Авторефератта иштин жалпы мүнөздөмөсү, изилдөөнүн негизги идеялары жана жыйынтыктары кыскача мазмунда берилген. Авторефератка коюлуучу талаптар сакталган.

Диссертациянын мазмунундагы жана жасалгаланышындагы кемчиликтер.

Диссертациялык иште байкалган төмөндөгүдөй жагдайлар боюнча сын-пикир жана сунуш-кеңештерди айтууга болот:

1. III бапта кыргызча котормого карата: *“Котормого ашыкча эле фразаны кошуп койгон; кыргызча текстке артыкбааш көп сөздөр кирип кеткен; тавтология; артыкбааштык, оригиналдан алыстап кеткен, авторго котормочу таңуулаган сүрөттөөлөр; кыргызчада кыскартылып калган; котормочу колоронимдерге көңүл бурбастан, сүрөттөөнү, үстүртөн, жасалпылап койгондугу байкалат; автор кыска стилди мынчалык бурмалабоо керек эле”* деген сыяктуу колоронимдердин санынын көп болгондугуна байланыштуу диссертанттын сын пикирлери, жеке баасы берилген. Биринчиден, тилдердин типологиялык айырмачылыгы эске алынуусу керек; экинчиден, котормочу А.Жакыпбеков кыргыздардын дүйнө таанымна, тилдик дүйнө сүрөтүнө ылайык которгондуктан, колоронимдердин саны көбөйүп кеткен чыгар?; үчүнчүдөн, чыгарманы кыргыз тилине которууда Ч.Айтматов А.Жакыпбеков менен көбүнчө бирге иштеп, жыйынтыгында котормо авторго жаккан. Диссертант ушуларды эске алуусу керек.

2. Иште берилген шилтемелер башаламан, ар түрдүү болуп калган: [М., 1964], [1975, 1976], [М., 1989], [1964] [1973] [Каргина, 1. 2014: 61-71], [1980: 147], [1934:115-159], [Л., 1989. - 264 с.], [М.: Наука, 1975. – 288 с.], [Челябинск, 2010], [2010: 42], [Otto Harrassowitz, 1961], [1978]. К.Саматовдун «Кыргыз тилиндеги өң-түс лексикасы» [1997], [Нелюбин, 2006], [Федоров, 2002], [Комиссаров, 1999], [1996: 91-95, [95-98] ж.б.

Бирок аталган кемчиликтер, сунуш-пикир иретинде көрсөтүлгөндүктөн, диссертациялык иштин жалпы мазмунуна олуттуу таасирин тийгизе албайт.

Диссертациялык иштин УАК кабыл алган тиешелүү талаптарга дал келиши.

Жыйынтыктап айтканда, Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” деген темадагы 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы теманын актуалдуулугу, максат-милдеттеринин аткарылгандыгы, алынган натыйжаларынын жаңылыгы жана илимий теориялык, практикалык мааниси жагынан КР УАКтын кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына жооп берет, ал эми анын автору Шарипова Чынар Раимбековна 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга татыктуу деп бүтүм чыгарууга болот.

Диссертациялык иш Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин гуманитарды факультетинин филология бөлүмүнүн кеңешмесинде талкууланган. Кеңешмеге төрайым Б.Сагынбаева – филология илимдеринин доктору, профессор, филология бөлүмүнүн башчысы (10.02.06); Ч.К.Найманова – филология илимдеринин доктору, профессор, (10.02.19); Т.К.Абдиев – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.22); Г.К.Джумалиева – филология илимдеринин доктору, доцент (10.02.20); К.А.Калиева – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.20); А.А.Бектурова – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.20); Ж.Ж.Чыманова – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.20); Г.А.Байгобылова – ага окутуучу катышып, корутунду бир добуштан жактырылган.

Отурумдун төрайымы:

Б.Сагынбаева

Отурумдун катчысы:

Г.А.Байгобылова

Кеңеш берген, заверяю подписью
Максатбекова С.
и.о.к.

**Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин гуманитардык
факультети филология бөлүмүнүн отурумунун № 4 протоколунан
КӨЧҮРМӨ**

Бишкек шаары

22.04.2024-жыл

Отурумдун төрайымы: Б. Сагынбаева

Отурумдун катчысы: Г.А.Байгобылова

Катышкандар: Б.Сагынбаева – филология илимдеринин доктору, профессор, филология бөлүмүнүн башчысы (10.02.06); Ч.К.Найманова – филология илимдеринин доктору, профессор, (10.02.19); Г.К.Джумалиева – филология илимдеринин доктору, доцент (10.02.20); Т.К.Абдиев – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.22); К.А.Калиева – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.20); А.А.Бектурова – филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.02.20); Ж.Ж.Чыманова – филология илимдеринин кандидаты (10.02.20); Г.А.Байгобылова – ага окутуучу.

Күн тартибиндеги маселе:

Диссертант Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” деген темадагы 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине жетектөөчү мекеме катары берген пикирин бекитүү.

Отурумдун төрайымы Б.Сагынбаева: Урматтуу кесиптештер, бүгүнкү отурумдун күн тартибинде Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” деген темадагы диссертациясын талкууга алуу маселеси. Талкууга алынып жаткан кандидаттык диссертация 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган. Диссертациялык иш Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин тарых филология факультетинин кыргыз филологиясы кафедрасында аткарылган. Бул ишке Ош мамлекеттик университети жана Б.Н.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын

коргоо боюнча түзүлгөн К 10.22.648 диссертациялык кеңештин чечими менен Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин гуманитардык факультетинин филология бөлүмү жетектөөчү мекеме катары бекитилген. Кандидаттык диссертация менен толук таанышып чыктык. Талкууну баштап, илимий иштеги жаңылыктар, изилдөөдөн алынган жыйынтык, корутундулар жана кетирилген кемчиликтер, сунуштар боюнча пикириниздерди угалы. Чолпон Капаровна, сөз сизге берилет.

Филол.ил.докт., профессор: Ч. К. Найманова: Теманын актуалдуулугу жазуучу Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги колоронимдердин орус тилинен немис жана кыргыз тилдерине которулушун иликтөө менен шартталган. Изилдөөнүн максаты Ч.Айтматовдун “Ак кеме” аттуу повестиндеги орусча колоронимдердин немис жана кыргыз тилдерине которулушун салыштырып талдоо болуп эсептелинет. Коюлган максатка жетүү үчүн алдыга төмөндөгүдөй конкреттүү милдеттер коюлуп аткарылды: түс таануу, түс өлчөө теориялары менен таанышып чыгуу, колоронимдер тууралуу илимий изилдөөлөрдүн идеяларын, жоболорун, принциптерин, методдорун өздөштүрүү; колоронимдер жөнүндөгү монолингвалдык, билингвалдык жана полилингвалдык талдоолорго сереп салуу; өң-түс аталыштарынын типологиясы, этимологиясы, деривациясы боюнча иштерди талдап чыгуу, жетекчиликке алуу; Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги колоронимдерге сапаттык сандык анализ жүргүзүү; алардын статистикасын жана парасинтагматикалык түзүмүн аныктоо; повесттин немисче, кыргызча котормолоруна лингвосемантикалык жана лингвотипологиялык сереп жүргүзүү; оригинал менен котормонун ортосундагы адекваттуулук, шайкештик жана дал келүүчүлүк көрсөткүчтөрүнө мүнөздөмө берүү; котормо менен оригиналдын ортосундагы окшоштук-айрмачылыктардын типтүү көрсөткүчтөрүн сыпаттап чыгуу. Коюлган милдеттер эмпирикалык (байкоо, топтоо, каттоо, иреттөө, системалаштыруу, которуу, саноо, чечмелөө, эксперимент жүргүзүү ж.б.), жалпы теориялык (сыпаттоо, салыштыруу, жандаштыруу, жалпылоо, моделдештирүү, аналогия, индукция, дедукция, анализ, синтез ж.б.) методдор жана диалектикалык метод аркылуу аткарылды. Диссертацияда төмөнкүдөй негизги илимий натыйжалар көрсөтүлгөн:

- 1) кыргыз колоронимдеринин төркүнүнө этимологиялык талдоонун жүргүзүлүшү;
- 2) Ч. Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги түс аталыштарына сапаттыксандык мүнөздөмө берилиши;
- 3) повесттеги орусча колоронимдердин немисчеге жана кыргызчага которулушуна лингвотипологиялык сыпаттоонун аткарылышы;
- 4) тил аралык эквиваленттүүлүктүн (шайкештиктин) жалпылоочу моделдеринин иштелип чыгышы жана колдонулушу.

Диссертациядагы алынган натыйжалардын негизделишини жана ишенимдүүлүгү жалпы тил илими боюнча илимий-теориялык булактардан алынган материалдарга таянуу жана аларга өз алдынча көз караш менен мамиле жасоонун негизинде жана конкреттүү тилдик фактылардын мисалында далилденди. Диссертациянын натыйжалары тексттин тилин изилдөөчүлөргө, сөз маданияты жана стилистика боюнча сабактарда айлана-чөйрөнү сүрөттөөдө колоронимдерди колдонуу ыкмаларын үйрөнүүгө, көркөм чыгарманы тилден тилге которуу теориясын өздөштүрүүгө, орусча-немисче-кыргызча үч тилдүү, түшүндүрмө сөздүктөрдү түзүүгө өбөлгө боло алат. Ал эми теориялык баалуулук катары, изилдөөнүн материалдары ЖОЖдордо лексикология, салыштырма тил илими боюнча атайын курстарды, семинарларды өтүүдө колдонулушу мүмкүн.

Сунуштар:

1. Иште түстөрдүн каармандардын кебете-кепширин сүрөттөөдөгү жана пейзаж жаратуудагы милдеттерин толук ачуу керек, анткени, автор иштин актуалдуулугу катары көркөм чыгармада бул топтогу лексемалардын образ жаратуучулук, пейзаж түзүүчүлүк мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө деп жазды.

2. Диссертациялык иш колоронимдердин парадигматикалык жана синтагматикалык байланыштарга арналгандыктан, анализдеп жаткан тилдердеги колоронимдердин валенттүүлүк байланыштарды да карап чыгуу туура болот эле.

Жогоруда айтылган алгылыктуу жагдайларды эске алуу менен изденүүчү Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч. Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы КР Президентине караштуу УАКтын Окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү Жобосунун талаптарына толук дал келет, ал эми автору Шарипова Чынар Раимбековна филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга жана ыйгарууга толук татыктуу деп эсептөөгө болот.

Отурумдун төрайымы Б.Сагынбаева: Сөз филология илимдеринин доктору, доцент Т.К.Абдиевге берилет.

Филол.ил.канд., доцент Т.К.Абдиев: Диссертациялык иште Ч. Айтматовдун «Ак кеме» повестиндеги орусча колоронимдердин немис жана кыргыз тилдерине которулушу изилденген. Жазуучу өзүнүн бул чыгармасын орусча жазгандыктан, орус тилиндегиси чыгарманын түп нускасы болуп эсептелет.

Белгилүү болгондой тилде өзүнчө функционалдык-семантикалык алкакты түзгөн колоронимдер же өң-түстөрдү туюндуруучу сөздөр унгу, жана туунду түрүндө кездешип,

фразеологизмдердин курамынан да учурайт. Алар бир эле түстөрдү туюндурбастан, психологиялык, символдук-сигналдык (семиотикалык), мифологиялык, табулук-сакралдык ж.б. маанилерди да билдирет. Диссертациялык иште ушундай бай маанилик катмарларды камтыган колоронимдердин орус тилинен кыргыз жана немис тилдерине которулушу иликтенген жана кызыктуу корутундулар чыгарылган. Мындагы колоронимдердин статистикасы өзгөчө кызыгууну туудурат.

Диссертациялык иштеги маалыматтарга ылайык, повесттеги түстөрдүн жалпы катышы төмөнкүдөй: орус тилинде – 613; кыргыз тилинде – 699; немис тилинде – 604. Жалпы саны: 1916. Көрүнүп тургандай, орус тили менен немис тилиндеги колоронимдердин саны дээрлик бирдей, ал эми повесттин кыргызчасында болсо 86га көп. Эмне үчүн мындай? Изилдөөчүнүн ою боюнча, бул кыргызча котормонун эркин аткарылгандыгы менен түшүндүрүлөт. Албетте, ошондой болушу да мүмкүн. Бирок ошол эле учурда орус жана немис тилдери инди-европа тил бүлөсүнө кире турган тектеш тилдер экендигин эстен чыгарбашыбыз керек. Балким ушундан улам повесттин орусча жана немисче тексттериндеги колоронимдердин саны дээрлик бирдей болуп жаткандыр? Балким, котормочу А. Жакыпбеков кыргыздардын дүйнө таанымына, тилдик дүйнө сүрөтүнө ылайык которгондуктан, колоронимдердин саны көбөйүп кеткен чыгар? Бул маселелер, албетте, өзүнчө изилдөөнү талап кылат.

Жалпысынан алганда, диссертациялык ишти ары кызыктуу, ары актуалдуу темага арналган, коюлган милдеттери толук аткарылган, бүткөн иш деп эсептөө менен коргоого сунуш кылууга болот.

Отурумдун төрайымы Б.Сагынбаева: Кезектеги сөз филология илимдеринин доктору, доцент Г.К.Джумалиевага берилет.

Филол.ил.докт., доцент Г.К.Джумалиева: Ч. Айтматовдун "Ак кеме" повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдерди парасинтагматикалык өңүттө салыштырып изилдеген бул иш кызыктуу жана актуалдуу темага арналган. Колоронимдердин көркөм чыгармадагы берилишин үч тилде салыштыруу менен котормо маселелерин да кошо иликтейт. Иштин түзүлүшү, бөлүмдөргө бөлүнүшү логикалык жактан ырааттуу жана темага ылайык.

I-бапта теориялык маселелер каралып, түс таануу, түс атоолорун изилдөө тарыхына кеңири токтолгон. Колоронимдер жана алардын семантикасы тууралуу кызыктуу маалыматтар берилип, бул багыттагы изилдөөлөргө сереп салынган. II-бапта изилдөөнүн методологиясы, материалы, методдору, өң-түс атоолору тууралуу жалпы лексикологиялык маалыматтар кеңири берилип, талдоонун багыттары аныкталган. III- бап изилдөөнүн өзөгү

болуп, анда повесттеги өң-түс сөздөрүнүн үч тилдеги котормолорунун салыштырылышы, алардын берилиш өзгөчөлүктөрү так көрсөтүлгөн.

Изилдөөнүн артыкчылыктарынан төмөнкүлөрдү белгилеп кетсек болот:

1. Теориялык база жетиштүү, колоронимдердин тилдеги орду жана аларды изилдөөнүн багыттары ар тараптуу каралган.

2. Тандалган тема актуалдуу жана анын илимий жаңычылдыгы, теориялык жана практикалык баалуулугу жогору.

3. Талдоо материалы жетиштүү, үч тексттен алынган мисалдар көп жана ар түрдүү.

4. Параграфтар логикалык жактан бири-бирине байланышкан, ырааттуу жайгашкан.

5. Колоронимдердин котормодо берилиш өзгөчөлүктөрү, типтери так жана ынанымдуу талданып берилген.

6. Тыянактар ишенимдүү жана илимий корутундуларга негизделген. Жалпылоочу жоболор так берилген.

Бирок иште кээ бир мүчүлүштүктөр да жок эмес:

1. Колоронимдердин көркөм тексттеги кызматы, алардын образ түзүүдөгү ролу анча ачылган эмес.

2. Айрым параграфтар (3-бап) өтө кенен, ал эми айрымдары кыска. Мисалы, ак жана кызыл түскө өтө көп орун берилсе, башка түстөр үчүн мисалдар аз. Баланс сакталбай калган.

3. Өң-түс лексикасынын статистикасына, сандык көрсөткүчтөрүнө кеңири токтолуу керек эле. Кайсы түс канча ирет колдонулганы, үч тексттеги айырмачылыктар так көрсөтүлбөптүр (3-бап).

4. Котормодогу адекваттуулук маселеси айтылган менен (3-бап), бул көрүнүш кандай критерийлер менен аныкталары, адекваттуулук деңгээлдери кандай болору ачык көрсөтүлбөптүр.

5. Колоронимдер катышкан туруктуу сөз айкаштары, фразеологизмдер да кошо талдоого алынса жакшы болмок. Аларга өзүнчө бир параграф арналышы керек эле.

Бул кемчиликтерге карабастан, иш максатка жетишкен, коюлган милдеттер аткарылган. Изилдөө колоронимдерди котормодо берүүдөгү өзгөчөлүктөрдү ачып берген жана бул багытта жаңы илимий маалыматтарды берген. Ошондуктан бул эмгек көркөм котормо жана салыштырма лексикология багытындагы мааниге ээ жана аталган тармактардын өнүгүшүнө өз салымын кошо алат.

Отурумдун төрайымы Б. Сагынбаева: Бул изилдөөнүн актуалдуулугу – Ч.Айтматовдун «Ак кеме» повестиндеги колоронимдердин үч тилдеги которулушун парадигматика- синтагматикалык жактан изилдөөгө алгандыгында. Диссертацияда

чыгарманын орус, кыргыз жана немис тилдериндеги тексттерине парасинтагматикалык анализ жүргүзүлгөн. Андагы колоронимдердин үч тилдеги котормосу өзүнчө схема, формулалар аркылуу берилип, салыштырылган.

Диссертанттын ийгилиги – булар: түс таануу, котормо таануунун теориялык негиздерине кеңири сыпаттама берилген; кийинки мезгилдеги бул жааттагы аткарылган эмгектердин ар түрдүү аспектте иликтөөгө алынгандыгын жиктеп чыккан; оригинал менен котормонун ортосундагы дал келүүчүлүк жана айырмачылыктарын аныктап чыккан; тил аралык эквиваленттүүлүктүн жалпылоочу моделдеринин иштеп чыккан; бай маанилик катмарларды камтыган колоронимдердин орус тилинен кыргыз жана немис тилдерине которулушун иликтеп чыгып, натыйжада кызыктуу маалыматтарга ээ болгон.

Диссертациялык иште байкалган төмөндөгүдөй кемчиликтерди белгилеп кетүүгө болот:

1. III бапта кыргызча котормого карата: *“Котормого ашыкча эле фразаны кошуп койгон; кыргызча текстке артыкбаши көп сөздөр кирип кеткен; тавтология; артыкбашилык, оригиналдан алыстап кеткен, авторго котормочу таңуулаган сүрөттөөлөр; кыргызчада кыскартылып калган; котормочу колоронимдерге көңүл бурбастан, сүрөттөөнү, үстүртөн, жалпылап койгондугу байкалат; автор кыска стилди мынчалык бурмалабоо керек эле”* деген сыяктуу диссертанттын көптөгөн сын пикирлери, жеке баасы берилген. Биринчиден, чыгарманын кыргызча котормосу жалпы коом, анын ичинде илимий коом тарабынан кабыл алынган; экинчиден, көркөм боёктуулукту бериш үчүн котормочу атайын эркин котормону колдонот; үчүнчүдөн, чыгарманы кыргыз тилине которууда Ч.Айтматов А.Жакыпбеков менен көбүнчө бирге иштеп, жыйынтыгында котормо авторго жаккан.
2. Иште берилген шилтемелер башаламан, ар түрдүү болуп калган: [М., 1964], [1975, 1976], [М., 1989], [1964] [1973] [Каргина, 1. 2014: 61-71], [1980: 147], [1934:115-159], [Л., 1989. - 264 с.], [М.: Наука, 1975. – 288 с.], [Челябинск, 2010], [2010: 42], [Otto Harrassowitz, 1961], [1978]. К.Саматовдун «Кыргыз тилиндеги өң-түс лексикасы» [1997], [Нелюбин, 2006], [Федоров, 2002], [Комиссаров, 1999], [1996: 91-95, [95-98] ж.б.

Диссертациялык иштин мазмуну жана түзүлүш формасына карата айтылган сунуш-пикирлер иштин жалпы мазмунуна таасирин тийгизбейт. Ошондуктан бул илимий ишти бүткөн иш катары баалоо менен коргоого сунуш кылам.

Урматтуу бүгүнкү талкуунун катышуучулары, диссертацияны окуп чыгып, өз пикириңиздерди айттыңыздар, рахмат. эгерде дагы пикир-сунуштар жок болсо анда чечим кабыл алалы.

Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин гуманитардык факультетинин котормо бөлүмүнүн кезектеги отуруму

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1.1. Шарипова Чынар Раимбековнанын “Ч.Айтматовдун “Ак кеме” повестиндеги орусча, немисче жана кыргызча колоронимдердин парасинтагматикалык салыштырма мүнөздөмөсү” деген темадагы 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына толук жооп берет.

1.2. Шарипова Чынар Раимбековна 10.02.20 – тектештирме тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга толук татыктуу.

Макул – 8;

Каршы – жок;

Калыс – жок.

Отурумдун төрайымы:

Б.Сагынбаева

Отурумдун катчысы:

Г.А.Байгобылова

*Копия верна, заверяю подписи
Максатбекова С.*

М.О.К.

8т